

Casa
natal de
M. Villangómez
Llobet.
(Foto: revista
EIVISSA.)

Velles ombres del camp a la nostra casa

Del llibre *El llambreig en la fosca*

per M. Villangómez Llobet

A la sala, entre la porta per on s'hi entrava des del rebedor i les cortines que es recollien per donar pas a la tribuna, quedava un espai per a dues cadires i un dels quadres de marc negre, cromolitografies verdoses o rogenques amb paisatges de climes incerts i fantasiosos. Enfront, cap al fons, hi havia una de les butaques, aquella on solia seure el meu pare. Ara veig, molt distants en el temps, esperant a les cadires que algú els fes cas, un matrimoni del camp, que recordo encongit, obscur, callat. Venien a fer-nos una visita i a veure la seva filla, que era la minyona jove de casa i, a més, s'ocupava de nosaltres, els infants. La criada de més edat devia ser al pis de dalt, enfeinada a la cuina. La jove, també vestida de pagesa, no sé per on parava en aquells moments. Amb ella, parladora, alegre, teníem una gran confiança, era per als petits una companyia diària i familiar, ens distreia, sabia divertir-nos. Però ara jo veia els seus pares, que em semblaven vells, uns desconeguts procedents de l'interior agrícola de l'illa, d'un món en molts de sentits aliè i ignorat. El matrimoni esperava pacient, i als ulls d'un al·lot de Vila home i dona es tornaven esborradissos com unes ombres. Algú els atendria aviat, i mentrestant no tenien res a dir-me, amb el seu posat circumspecte,

que devia ser ben diferent al seu medi, ni jo gosava o tenia ganes d'acostar-me al seu misteri.

No sé com poden sortir aquests records, tan remots i isolats, triats per alguna raó indesxifrable entre un vastíssim món d'oblit. Alguna emoció intensa devia anar unida a l'observació. Algun any després, en un temps indefinit, veig asseguts a les mateixes cadires dues altres persones, en aquest cas dos homes ben joves. L'hora no és la mateixa, ara no és de dia, sinó al vespre, potser un vespre d'hivern, i el meu pare, a la seva butaca preferida, parla amb ells. També hi devia haver els altres de la nostra família. Els joves, dos germans, venien a acomiadar-se. Eren els fills petits del majoral de l'hort anomenat Ca n'Aquenza, propietat de la tia Eudòxia, una dona que a Eivissa es podia dir rica. El meu pare, en canvi, només era propietari d'una finca de secà, pintoresca i accidentada però no gaire productiva –Can Simon–, i de la casa on havia nascut, amb un interior gran i complicat, al carrer del Rosari. Li dèiem “s'altra casa” i ens hi havíem reservat unes habitacions on guardàvem alguns fòtils polsosos i uns vells embalums, amb els bancs i les eines de fuster del meu avi, apotecari que tenia el que avui diríem un *hobby*; la resta de “s'altra casa”, dividida, era ocupada

per uns llogaters. Les visites d'una part de la família o de tots nosaltres junts —pares, àvia, tia, al·lots— a les hisendes, ara a l'una ara a l'altra, eren freqüents, i la que el meu germà Joan i jo preferíem era l'anada amb el carretó de molls i el cavall de la tia a Ca n'Aquenza. El nom de l'hort venia d'un italià establert a Eivissa al segle XVIII, amb descendents que s'extingiren ja entrat el nostre segle. La síl·laba *que* es pronunciava, per tant, *qüe*, i així ho deien els pagesos; Ca n'Aqüensa o Can Qüensa. El que ens atreia de l'hort era l'aigua, que venia d'una sènia o, molt més sovint, del molí, amb el cos d'obra i, damunt, la roda vistosa i la cua de fusta, a l'estil mallorquí. Corriem tot seguit cap al molí, deixant la casa i l'altra gent, i sentíem l'alegre remor de les veles a la part de dalt i, a l'interior, els sorolls profunds i una mica misteriosos, entre metàl·lics i líquids, als quals seguia, a borbolls, el do de l'aigua fresca. Apareixia l'ona i per un rec una mica alt acabava rajant al safareig: encara un imprevisible turisme no havia eixugat o fet tornar salada la profunditat de l'illa, on els segles havien acumulat els seus cabals d'aigua dolça, que s'extreia parsimoniosament dels pous o es vessava i corria per alguns rierols. Entre la sènia, el rec i el molí hi havia un breu racó ombrejat, i aquell era el lloc dels nostres jocs, amb l'aigua fluent i una imitació de minúsculs hortets que feiem a terra. Aigua, fang, herbes, què més podíem desitjar? I a vegades aquells dos joves que ara ens visitaven per darrera vegada, asseguts l'un al costat de l'altre, i que vèiem passar a l'hort cap a les seves feines, s'aturaven un moment devora els nostres jocs, es distreien de passada dient-nos alguna broma. El seu germà gran, ja casat, havia de ser el majoral de Ca n'Aquenza, ja hi feia en realitat, tenint els pares vells, i el germà segon i la seva dona eren majorals a una altra banda. Els dos joves haurien d'abandonar, un dia o altre, la finca.

I aquell vespre els contemplàvem a casa, en una de les visites d'acomiadament que devien fer a parents i coneguts. Se n'anaven a Amèrica, crec que a l'Argentina. Jo ja sabia què era això de l'emigració. Dos germans de la meva àvia, que jo no havia conegut, havien arribat fins a Rosario i s'hi havien establert. L'alegria de l'àvia, i al mateix temps el sentiment, eren intensos quan n'arribava una carta, sobretot del germà casat i dels seus nombrosos fills: la gran era farmacèutica, un havia sortit artista, era pintor... També el seu pare, quan era encara a Eivissa, tenia excel·lents disposicions per a l'art. No havien de tornar mai més, i ara aquells dos joves pagesos, amb ben poca instrucció, segurament tampoc no tornarien, no els veuríem més a l'hort, no en tindríem mai més cap notícia. En aquell temps, les famílies pageses eivissenques solien ser prolífiques. El germà que es va quedar a Ca n'Aquenza va tenir tretze fills. Però aquells que partien mar enllà, tants d'eivissencs... Ja home gran, vaig veure com se n'anaven, primer l'un, després l'altre, dos dels meus millors amics, companys primerament de la

M. Villangómez Llobet, tercer per l'esquerra, amb els seus tres germans en una foto dels anys vint.

colla juvenil, després amb sort ben diferent a la guerra —l'un entre els vencedors, l'altre entre els vençuts—, ara ja enterrats a l'Argentina.

De les dues serventes que, amb canvis lents, sempre hi havia a casa, la de més edat, en un temps vell que no puc determinar, devia ser encara bastant jove. La recordo enfeïnada, una mica prima i alta dins el seu vestit de pagesa, agradable, tirant a rossa, sovint sota la vigilància activa i exigent de la meva àvia. Era de Sant Josep, crec que de la part de baix de sa Talaia, mirant a migjorn, i la pronunciació de la *e* tònica, mai com a neutra, indicava el seu origen ponentí. L'evoco sobretot al pis superior —a la cuina, al menjador, fent bugada— i al terrat, on s'estenia la roba neta. I la recordo cantant —sempre cançons pageses— i cantant-nos rondalles. Els al·lots jugàvem sovint en aquell pis lluminós, deixant més tranquil·la la planta de sota, on eren els principals dominis de la meva mare. La serventa, mentre feinejava, ens distreia a vegades amb les seves rondalles, apreses en la tradició camperola de Sant Josep. Se m'ha evaporat de la memòria el contingut d'aquelles contances, però m'hi han quedat gravats els títols que ella dava a aquella literatura oral. Hi havia el conte de *Sa cabra encabranada*, de *Sa bruija cisera*, d'*Es moro mulato*... Vaig aprofitar aquests

“El meu pare
[...] només
era propietari
d’una finca
de secà,
pintoresca i
accidentada
però no gaire
productiva
—Can Si-
mon—”.
(Foto: Josep
Marí.)

noms per a la meua poesia *Rondalla eivissenca*, que vaig dedicar a Joan Castelló i va aparèixer per primera volta en un dels seus almanacs. No veig que aquestes rondalles figurin en la seva obra tan valuosa. M’interessaven molt els contes, però hi havia un altre aspecte de les paraules d’aquella dona, ja no senzillament parlades, que em produïa una sensació rara d’emoció i misteri. Jo jugava o vagava pel pis mentre na Margalida —es deia realment Margalida?— anava maldant i cantussejava per a ella mateixa. Eren cançons del camp, i en devia repetir algunes amb insistència, o en repetia alguns trossos, perquè me n’han quedat breus fragments al cap. Jo l’escoltava sense que ella se n’adonés i comprenia bé les paraules d’aquella llengua que venia de lluny, però el sentit últim de la frase se m’escapava una mica, només veia que es referia al món enigmàtic d’una gent a la vegada adulta i d’uns altres àmbits. Algunes vegades paraules que no recordo semblaven al·ludir a un crim, d’altres vegades eren més concretes: “Vine en punt de mitjanit, / que és quan mon pare dorm fort”. Una invitació intrigant, la vasta ombra nocturna... “A ca teua no hi vendré, / que es gall s’escarrainaria / i sa gallina també”. Per què aquests intents, aquestes precaucions? Un altre dia una llarga cançó incloïa aquest fragment: “Toquí dos tocs a sa porta, / s’al·lota res no va dir; / però, com a dona entesa, / en es tercer va obrir”. No he sentit mai més aquestes cançons, potser s’han perdut per sempre, com moltes altres. Començava a comprendre que en la llengua més íntima s’hi podia mig manifestar una torbació rara, un secret que més endavant vaig saber que es deia poesia?

La família dels majorals de Can Simon era ben interessant. El meu pare havia heretat del seu aquella hisenda, amb la casa vermella d’una sola planta dalt

d’un pujolet d’espaiosa i bella vista, amb “sa rota” cap a un costat més pla, “es canal” a la fondalada, la serra pinosa a l’altra banda. Però el meu pare només s’ocupava de les qüestions més importants de Can Simon, i les visites dels majorals, els diumenges al matí, i l’assumpte dels comptes eren atribucions deixades a l’àvia. Solien venir el majoral, la dona, la filla soltera —una ja era casada— i poques vegades algun dels dos fills, fadrins d’aparença robusta. Eren rebuts al menjador, on sovint coincidien amb el meu esmorzar. Les relacions entre els propietaris i els majorals solien ser de confiança i les conversacions, llargues. La família venia mudada, i especialment la filla, jove bastant bonica, anava molt vistosa, amb l’acolorit vestit pagès de les festes. És cert que gairebé no se li veien més que la cara i les mans, tapada amb el mocador del cap, el mantó, els llaços, el davantalet, l’ampla falda fins als peus. La meua àvia, sempre severa i inclinada a la sobrietat, trobava després que la duïen excessivament abillada i amb la cara massa coberta de vermellet i pólvores. Entorn del front, a banda i banda de la clenxa, es caragolaven els rissos molt treballats. S’endevinava que aviat es podria casar. La mare, vestida amb més austeritat, com a dona casada, era la que solia explicar-se, amb el seu tarannà viu i apassionat. Era baixa i forta, i coneixia el seu propi caràcter decidit, potser rebel. Havia viscut a Alger, i li vaig sentir contar que el senyor o encarregat de la casa on treballava, davant els seus fets o actituds, li solia dir: “Oh Marie, Marie! Tu seras toujours la même!” Jo ja devia estudiar el primer curs de francès, als onze o dotze anys, perquè recordo les paraules en aquella llengua. El marit, sec, més vell i de més alta estatura, la deixava parlar i només intervenia quan ho creia necessari; devia tenir, però, el seu geni i la seva autoritat. ■